

Fångstgropar och fångstgropssystem

Jämtlands talrikaste fornlämningstyp är dock en helt annan, som har en ännu mera direkt anknytning till de stora skogarnas rikedom på jaktbart vilt. Den tillhör just den inledningsvis omnämnda kategorien av "fordom övergivna arbetsplatser" och har fyllt en direkt, praktisk funktion i näringslivet. Det gäller *fångstgropar och fångstgropssystem*. Att dessa länge varit något förbisedda i diskussionen om landskapets äldre kulturlämningar kan dels ha sin grund i att man ansett dem härröra från tämligen sen tid och framför allt i att fångstgropsbeståndets stora omfattning varit okänd. Att de är fornlämningar i lagens mening står dock helt klart, eftersom gropfångst förbjöds redan 1864, och att flertalet av dem har en avsevärd ålder har pågående undersökningar redan gjort sannolikt. Fornminnesinventeringen har också i detta avseende gett en helt ny bild av fornlämningarnas mängd och utbredning.¹⁾

Fångstgropar har givetvis inte varit obeaktade tidigare, vare sig av folk som rört sig i markerna eller av forskningen. I många fall finns de också omtalade i äldre topografisk litteratur, framför allt från 1700-talet. Ett par av de mest upplysande av dessa skrifter förtecknas nedan (Nordholm, Broman). Ett genomgående drag i dessa uppteckningar är dock, att fångstgroparna i stort sett uppges vara ur bruk (t.ex. Hülphers 1775). Detta anses i första hand bero på, att älgbeståndet minskat starkt i förhållande till vad man tidigare ansett vara normalt, och i vissa delar av mellersta och södra Norrland ansågs älg uppenbarligen redan under slutet av 1700-talet vara sällsynt. Vildrensfångst omnämnes vid denna tid endast i ett undantagsfall i Jämtland. Skulden för älgbeståndets nedgång får i första hand den illa sedda men av allt att döma effektiva jakten med eldhandvapen genom skar-ränning på skidor. Älgens sedan länge vikande förekomst torde också ha varit en starkt bidragande orsak till det tidigare nämnda förbudet mot gropfångst år 1864, vilket föregicks av flera temporära fridlysningar. Av allt att döma hade gropfångsten då redan i allt väsentligt spelat ut sin roll, även om en och annan älg även efter denna tidpunkt olagligt kan ha hamnat i en jämtländsk fångstgrop.

Den moderna forskningen om fångstgropar har i första hand utgått från material, som inventerats fram på Nordkalotten, bl.a. genom Nordiska museets undersökningar, delvis i samarbete med norska forskare (Manker-Vorren 1953, Manker 1960, Vorren 1968). Genom dessa undersökningar blev över 5000 fångstgropar kända i norra delarna av Sverige, Norge och Finland. Starka skäl talar för att huvuddelen av dessa har varit använda för vildrens-fångst, och man anser också, att de i denna miljö utgör ett lapskt kulturelement. I dessa undersökningar har emellertid upptagits endast ett knappt hundratal gropar inom landskapet Jämtland. Av dessa ingår ca 80 i ett stort system i norra delen av Aspås socken. Även vid Riksantikvarieämbetets undersökningar i samband med sjöregleringar och kraftverksbyggen har fångstgropar registrerats i viss utsträckning, dock inga mera omfattande system. Hvarfner har behandlat fångstgropar med utgångspunkt i detta material och mot en allmän kulturhistorisk bakgrund (Hvarfner 1960, 1965 och 1970).

Vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering för den ekonomiska kartan har fångstgropar registrerats alltsedan mitten av 1950-talet. Erfarenheten har givitvis växt allteftersom arbetet fortskridit, varför fullständigheten i det kända materialet kan växla med hänsyn till tidpunkten för inventeringen. Naturligtvis finns vid fältarbetet inga möjligheter att genom terränggranskning täcka alla tänkbara lägen, där fångstgropar kan förekomma. Metoden måste i stället i första hand bygga på utfrågning av ortsbefolkningen. Här har många jämtländska älgjägare, markägare, skogsarbetare och andra intresserade ortsbor lämnat talrika och goda upplysningar och inte sällan också följt inventeringsmännen ut i markerna för att visa och uppsöka fångstgropar. De gropar man iakttagit är ofta belägna utefter vägar, stigar, stränder, myrkanter, rågångar eller andra hållpunkter i terrängen, där man haft anledning röra sig. Inte sällan omtalar man också, att groparna ligger på ännu använda och givande älgpass. I regel kan inventeraren därefter hitta flera gropar i linje med eller inom samma område som de av ortsbefolkningen kända. I extrema fall har det hänt, att en uppgift om en eller ett par gropar kunnat leda till upptäckt av milslånga system med ett eller annat hundratal gropar. Under registreringens gång får man på

Fångstgrop av normal storlek och utseende vid Hotingsjön i Täsjö.

detta sätt också en växande erfarenhet av groparnas lägen och utseende i terrängen. Med ledning av denna kan man slutligen som ett tredje moment i mån av tid och resurser själv granska lämpliga terränglägen efter bildtolkning av den vid arbetet använda fotokartan. Även på detta sätt har åtskilliga gropar framkommit. Trots att ett omfattande arbete således nedlagts, skall man dock inte göra sig någon föreställning om att en inventering av detta slag kan bli fullständig. Det finns alltså stora möjligheter för intresserade ortsbor att upptäcka nya fångstgropar, vilket i så fall bör meddelas läns museet.